

‘והאיכא ישמעאל?’ – כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב. והאיכא עשו? ביצחק – ולא כל יצחק. וכן כתוב כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה – ולא היה זה אלא בזרעו של יעקב. והרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם וגו’ (רמב”ם נדרים ט, כא ובפיה”מ, מאירי. וע”ע סנהדרין נט: רמב”ם מלכים י, ז; או”ח תקצא, ז ובמג”א).

– ‘כי רק ביעקב וזרעו נשרש כח האבות שהוא (יעקב) השרישם בקרבו על ידי השתדלותו גם כן, שיהיה ראוי ליקרא אב לבנים דהיינו המתהפך בשורשו – שזה כל כח האבות: להפך כח שרשם, עד שיזכו לכל זרעם אחריהם להיות נמשכים אחר השורש דמטעם זה נקראו ‘אבות’, דלזה צריך השתדלות עצומה. והוא (יעקב) נקרא (זח”א קג. וש”מ) ‘שלימו דאבהן’ שבו נשלמו כל ג’ כוחות להשתלם לגמרי... (ר’סיסי לילה עמ’ 98).

– ‘...כי תואר ‘אב’ ו‘אם’ הוא רק לכחם המתפשט בנן. וכמו שנתבאר לעיל בבאור הגמרא ‘אין קורין אבות אלא לשלשה’ שהאמונה המושרשת בלב כל איש ישראלי – מורשה מהאבות. ע’ ברמב”ן על פסוק ‘שרש פרה ראש’. ולכן אמרו: כי ביצחק יקרא לך זרע – ולא עשו וישמעאל, דאין קרויים זרע אברהם אף שהולידם והוא אב ההולדה, אין כחו ניכר בהם אחר ההולדה, אם לא שנתגייר דנקרא ‘בן אברהם’ שאמרו חז”ל (ברכות יג.) ‘בסוף אב לכל העולם כולו’, שהוא ראשון לגרים (כמ”ש חגיגה ג.) וכח ההתגיירות נמשך ממנו. וגם זה נקרא ‘אב’, כענין ‘זה בנה אב’...! (דובר צדק עמ’ 53. וע’ פהרא”ש ל: ד”ה אסור בישראל).

‘מתני’ בזבינא דרמי על אפיה. – אם כן אימא רישא לוקח ביותר. ועוד אימא סיפא שישראל נהנין לי [לוקח בפחות] ומוכר ביותר. ואי בזבינא דרמי על אפיה אפילו שוה בשוה? הקושיא היא אחת לרישא ולסיפא; מדוע ברישא לוקח ביותר הלא אפילו שוה בשוה מותר מאחר ואין הנאה ללוקח כי סחורה גרועה היא. וכן בסיפא שאסר את האחרים, מדוע מוכר ביותר בלבד הלא אפילו שוה בשוה הלוקחים אינם נהנים ממנו (פשוט).

(ע”ב) ‘גדולה מילה... שדוחה את השבת החמורה’ אף על פי שיכולה להעשות גם אם תידחה למחר, משא”כ פסח וקרבתנות ציבור שדוחים שבת כי כשיעבור היום ייבטל הקרבן (אמת ליעקב).

דף לב

‘באו אף וחימה ובלעוהו... תרי חימה הוו...’ עיקר הדין באותו מלאך הוא האותיות חמ, ומשולבים בו אותיות השם לצנן חומו וכענין איש ואשה, זכו שכינה ביניהם ואם לאו אש אוכלתם – בהינטל שם י”ה מהם המצננת את אשם; – כאשר שם השם משולב בין אותיות ח’ מ’ – אזי יוצא ראשי תבות חסד י’ מלאה הארץ. כשח”ו אותיות ח”מ סמוכות, אז הוא עידן ריתחא לשלוט בחוטא – יתמו חטאים מן הארץ. אמנם כשזוכים למחוק לגמרי, אזי שם י-ה מפסיק בין אותיות ח”מ ומבטלו לגמרי – ואז בא הצירוף: חרות י’ היא מעוזכם (חדושי חתם סופר).

'גדולה תורה שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה... – והאמת בלתי שום ספק כלל, שאם היה העולם כולו מקצה עד קצהו, פנוי ח"ו אף רגע אחת ממש מהעסק והתבוננות שלנו בתורה, כרגע היו נחרבים כל העולמות, עליונים ותחתונים, והיו לאפס ותהו חס ושלום. וכן שפעת אורם (= של העולמות) או מיעוטו ח"ו, הכל רק כפי ענין ורוב עסקנו בה' (נפש החיים ד"א).

'בשעה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והיה תמים אחזתו רעה... ויוצא אתו החוצה... כל אדם שאינו מנחש מכניסין אותו במחיצה שאפילו מלאכי השרת אין יכולין ליכנס בתוכה'. באור סמיכות המאמרים: הבין אברהם אבינו במאמרו יתברך והיה תמים, כי אי אפשר להיות תמים עם ה' ולצאת חפשי משליטת המזלות, כי אם על ידי אות ברית קודש. וזו היא מעלת ישראל – תמים תהיה עם ה' אלקיך. לכך סמך דרשת ויוצא אתו החוצה – צא מאצטגנינות שלך, כי אחר כריתת הברית יצאו הוא וכל זרעו מגדרי האצטגנינות. וכל התמים שאינו מנחש, מכניסים אותו לפניו ממחיצה של מלאכי השרת, כמו שנאמר 'התהלך לפני והיה תמים' (עפ"י קרן אורה).

'אין מזל לישראל'. ע' במובא בשבת קנו

'כל המתמים עצמו'...

אם האדם עובד הש"י ואין לו שום התפארות מזה רק עושה בפשיטות, מאחר שהוא נברא והש"י בראו ממילא צריך לעבדו, אז גם הש"י מתמים עמו כשישפיע לו טובה אינו מנכה לו מזכותיו, רק כאב לבן' (מי השלוח שופטים).

*

'...מה בין תמים לשאינו תמים? – שאינו תמים, אף אם אמונה בו, מהרהר הוא אחרי מדותיו של הקב"ה; אם שוחקות הן המידות הוא אומר: דין הניין לי, זה נאה לי כי סיגלתי מצוות ומעשים טובים. ואם זועמות הן המידות שבוראו מודד עמו, אומר: דין לא הניין לי, מה פשעי ומה חטאתי. ולא עוד אלא שבועט ביסורים. ואילו התמים אינו כן. אם שוחקות הן המידות הנמדדות עמו, הרי הוא אומר: ה' חפץ כי אהיה כלי מחויק ברכתו – ואני לא אחפוץ? ואם זועמות הן עליו, מה הוא אומר – ה' אמר בוא ונטייל בגיהנם כביכול, אני ואתה – ואני אמרה את פיו? בין כך ובין כך אין לי רצון אלא רצונו בלבד, ואין לי דבקות אלא בו בלבד. התמים אינו בועט, אינו מהרהר, ולא עוד אלא שנכנס לפניו מן הטרקלין. מבפנים לסייגי החכמה, לא שותק בלבד אלא אינו מרגיש לא בצערו ולא בשמחתו בלתי בחפץ ה' לבדו. כך היו שם בפשיטתא מעטרים את התמימות בעטרת החכמה ובכתר השמחה התמה. ומה עוד בין התמים לשאינו תמים? שאינו תמים גם אם מתאמץ לעלות במעלות החכמה והיראה, קנאה יש בו מן האחרים שקדמו לו בעליה ושהתקדמו ממנו בעליה; אל מקומם הוא שואף ונוח לו שיהו הם במקומו ומקנאים בו. ואילו התמים אינו כן; לעולם אינו יוצא מתוך כליו שלו, לעולם אינו יוצא ב'כלים שאולים'. רוצה הוא להשאר כאשר בראו האלקים, ישר בישרות

שניתנה בו ולא בזו שניתנה בזולתו. וכך היה אומר הרבי ר' בונים זכר צדיק לברכה: איני רוצה כלל להתחלף עם אברהם אבינו במדרגות, שאהיה אני במקומו והוא במקומי – כי מה רווח יצא מזה? שוב לא יהיה אלא אברהם אבינו אחד ובונים אחד...'.
(מתוך 'במעלות התמימות התמה' לזקני רא"א כי טוב זצ"ל – חסידים ואנשי מעשה א עמ' רנו)

פרק רביעי; דף לג

'אימא שלא ילעוס חיטין ויתן על מכתו'. מכאן הוכיח הגרעק"א (בהגהותיו לשו"ע י"ד רכא) שבאיסור הנאה של נדר, אסור להנות אף שלא כדרך הנאה – כגון לעיסת חטים והנחתן על המכה. והקשה על מה שכתב המגן-אברהם (שפ"י) שהנודר בסתם אינו אסור אלא בכדרך הנאה. וכבר דנו בדבר האחרונים. והובאו שתי הדעות במשנה ברורה (שם סקמ"ט). ועיין עוד בשו"ת דובב מישרים ח"א נט. והביא שם בשם קהלת יעקב (אלגאזי) לדחות הראיה מסוגיתנו.

אין הספר תח"י לעיין בו. ולכאורה מכאן אין ראייה אלא בדבר מאכל שאסרו בהנאה, שמכך שאמר 'הנאת מאכלך עלי' בא לכלול הנאה נוספת מלבד אכילה (ע' בר"ן), וכיון שדרכו להאכל הרי כל הנאה אחרת דומה ל'שלא כדרך' [או אף אם נאמר שהנאה אחרת נחשבת כדרך, כגון הרחת המאכל, יתכן שזה היה נאסר גם כשאומר 'קונם מאכל' בלבד כמוש"כ החת"ס. וכשהוסיף 'הנאת מאכל' בא לאסור כגון לעיסת חטים]. משא"כ בנודר הנאה מדבר שאיננו מאכל, יש לומר שדעתו רק בכדרך.

'שק להביא פירות וחמור להביא עליו פירות ואפילו צנא בעלמא – הנאה המביאה לידי מאכל הוא' – אף על פי שאינם דברים של תיקון האוכל אלא הבאתו (ר"ן). ואעפ"י שדברים אלו אינם מיועדים בדוקא לאוכל נפש (עתור"ד).

'בעי רב פפא סוס לרכוב עליו...'. רוב המפרשים פירשו שרוכב עליו למקום האכילה (וכן מתפרשת לשון הרמב"ם (ו,ב): 'כדי להראות בהן בפני אחרים עד שיהנה מהם, או שבקש לעבור בארצו כדי שילך במקום שיהנה בו'. וע"ש ברדב"ן).

ואילו הרי"ד פירש שאין מדובר לצורך אכילה כלל, והספק הוא הואיל והנאה זו חשובה בשבילו, שרוכב על הסוס להתכבד בו, וכן עונד הטבעת להיראות עשיר, וכן כשמקצר דרכו בהרבה [משא"כ 'דריסת הרגל' דמתניתין יש להעמיד שאינו מקצר הרבה], אם כן אפשר שהולכים אחר הנהגה והרי אצלו היא הנאה מרובה הלכך אסור, או שמא כיון שמצד המהנה אין זו הנאה חשובה, והרי לכל אחד הוא מרשה ולמה יקפיד על זה שהוא בעיניו הנאה מרובה, הלכך מותר. ומכל מקום מדובר שאין משכירים כיוצא בזה כגון אוהבים שמשאילים בהמתם זה לזה בחנם (רא"ש).

'המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו'. ראה יוסף דעת כתובות קז – על ראיית החזו"א מכאן שיכול אדם לתרום מחצית השקל מכספו בשביל חברו, ואין צריך לזכות לו את המטבע.

'פורע את חובו'. מבואר בגמרא שטעם ההתר הוא מפני שמן הדין הפורע את חוב חברו אינו יכול לתבעו, על כן אין כאן נתינת ממון. ומשום שסילק מעליו את הנושה, אין זו אלא 'הברחת ארי מנכסי חברו' כלומר מניעת נזק. ואף על פי שסוף סוף גורם לו הנאה – כתב המאירי שגרימת הנאה מותרת